

een grote achterstand inlopen op het terrein van de wetenschapsgeschiedenis. De hier besproken bundel laat tenslotte ook duidelijk zien dat de met dit boek gehuldigde juist op dat terrein zijn sporen heeft verdiend.

C. S. M. Rademaker

C. Harline, *The burdens of sister Margaret. Private lives in a seventeenth-century convent* (New York, etc.: Doubleday, 1994, xx + 359 biz., ISBN 0 385 47395 8).

Dit boek gaat over de hervorming van het kloosterleven in het grauwezustersklooster Bethlehem te Leuven, in pakweg 1625-1637. De grenzen zijn wat vaag want er is een voor- en een nageschiedenis. Harline heeft zijn boek niet geschreven vanuit het brede perspectief van de katholieke reformatie, al loert die steeds op de achtergrond, maar als een studie over mensen en hun handelingen, vanuit de overtuiging dat de praktijk van het dagelijks leven steeds een lokaal gezicht heeft. Omdat zij nooit eenvoudig uit de norm kan worden afgelezen, reconstrueert hij haar met behulp van een casus. Centraal staat daarbij zuster Margaretha (Margriet) Smulders, die in 1648 op ongeveer 65-jarige leeftijd stierf. Vanaf ca. 1615 kreeg ze visioenen, voelde zich bij herhaling door de duivel bezeten en achtte zich door haar geestelijk leidsman aangerand. Ze deed een zelfmoordpoging, een exorcist kwam tussenbeide, en ze werd ter genezing naar Scherpenheuvel gestuurd. Tweemaal ging ze meer of minder vrijwillig het klooster uit en werd ze weer toegelaten, maar niet dan na een krachtige campagne bij de kerkelijke overheid, die het geval aangreep om met de zusters over de hervorming van hun kloosterleven te onderhandelen. Zuster Margaretha trad daarbij op als 's bisschops waakhond en vrome verklikster. Geen wonder dat ze in het klooster tal van tegenstanders had, te beginnen met mater Adriana Thuis, die veel moeite deden haar uit het huis weg te houden. Maar ze had ook enkele medestanders, zoals zuster Catharina Rijkeboer. In de gesloten sfeer van het klooster heerste al gauw een kleine loopgravenoorlog. Bij de bemiddeling kwam de kerkelijke overheid op alle vier hiërarchische niveaus tussenbeide: biechtvader Henri Joos, deken Lucius, aartsdiaken Van der Wiel en bisschop Boonen.

Dikke pakken brieven uit het kloosterarchief (thans in het Aartsbisschoppelijk Archief te Mechelen), geschreven door de zusters en andere belanghebbenden, verschaften Harline de substantie voor zijn boek. Vierentwintig hoofdstukken lang zet hij de casus uiteen. We volgen er een aantal personen in verschillende combinaties en met uiteenlopende handelwijzen en motivaties, normen en waarden, deugden en ondeugden: conversatie, vriendschap, gehoorzaamheid, intern gezag, ruzie, achterklap, factiestrijd, visitatie, werk, inkomen, armoede, aalmoezen, familiebanden, patronage, clausuur, geloften, de biechtvader, de overheid, vasten, ziekte, spel, devoties, wangedrag tijdens het koorgebed — alle aspecten van het dagelijks leven in een vroegmodern vrouwenklooster worden kort maar krachtig aan de orde gesteld, telkens omringd met voorbeelden van elders die het mogelijk maken de betekenis en reikwijdte ervan te appreciëren. Het boek geeft een levendig beeld van de alledaagse vertaling van de normen en waarden van het religieuze leven, en van de inzet daarvan voor de persoonlijke levensvervulling. De machtsstrijd rond zuster Margaretha en het leiderschap doet onweersaanbaar denken aan C. P. Snows roman over de Master-verkiezing in een college te Cambridge, vier eeuwen later (*The Masters*, 1951). Heel een wereld die we hebben verloren komt weer even tot leven. Maar de brieven van de ruziënde nonnen blijven aan de oppervlakte van het gemeenschappelijk bestaan. Hun innerlijk leven onttrekt zich grotendeels aan onze waarneming.

Het boek kan het best worden gekenschetst als een beschrijving in verhaalvorm, dicht bij de

bronnen, van de conflicten en hun oplossing, tegen de achtergrond van bredere ontwikkelingen in het kerkelijk bestel en het geestelijk leven. Harline bewaart afstand, over de geloofwaardigheid van zuster Margaretha spreekt hij zich niet uit. Hij oordeelt niet, en veroordeelt nog minder. *Thick description* op zijn suggestiefst. Desondanks heb ik moeite gehad met de vorm van het verhaal. Het zal een kwestie van smaak zijn dat Mare Therry dit boek looft als 'een schitterende parel aan de kroon van de mentaliteitsgeschiedenis en de *microhistory*' (*Trajecta*, 4 [1995], 87), terwijl ik het, zonder dat oordeel af te wijzen, hier en daar niet om door te komen vond. Ik heb me lang afgevraagd waarom. Kloosterruzies zijn minstens zo boeiend als andere conflicten, maar de lezer zit er soms wel erg dicht met de neus bovenop. De Amerikaanse voorliefde voor voornamen maakte het mij vaak moeilijk te zien wie er aan het woord was. Maar misschien verwacht ik wel iets anders van zo'n boek. Ik zit niet te wachten op de narratieve vorm van de vlotte historische roman waarvoor Harline heeft gekozen, met filmische settings, journalistieke ingrepen en hertaald proza. Ik zou eerder de nadruk leggen op de valstrikken van presentistisch taalgebruik bij de reconstructie van een zeventiende-eeuwse leef- en denkwereld. Kritische noten daarover staan er nauwelijks in. Noten zijn er al helemaal niet. Alle (overigens royale) verwijzingen naar bronnen en literatuur maar ook de bredere situering van de inzet van de conflicten en maatregelen en alle historische discussie is naar een bibliografische verantwoording achterin het boek verwezen (279-343). Desondanks blijft die discussie schaars, want Harline citeert bijna steeds instemmend. Het boek stelt acuut het probleem van de taal van het historisch werk en van de narratieve grenzen van de *microhistory*. De vrijheid die Harline daarbij neemt vind ik voor een historicus kantje-boord, en op onderdelen te ver gaan. Misschien kan een kritische geschiedtheoreticus mij gerust stellen?

Willem Frijhoff

C. Boschma-Aarnoudse, M. A. van der Eerden-Vonk, *Het huis met de zwaan. De bouw- en bewoningsgeschiedenis van Voorhoven 137 in Edam* (Hilversum: Verloren, 1995, 132 blz., f17,50, ISBN 90 6550 525 3).

Wanneer in 1988 het vervallen huis aan de Voorhaven nummer 137 te Edam in bezit komt van nieuwe eigenaars, breken de betere tijden voor het pand aan. De nieuwe bezitters beschouwen het als een uitdaging om een historisch pand op te knappen en laten een grondige restauratie uitvoeren. Deze restauratie biedt de gelegenheid om bouwhistorisch onderzoek op het gebouw te verrichten. Tegelijkertijd wordt er op verzoek van de nieuwe eigenaars in de archieven van de stad en de streek gezocht naar gegevens over het pand en de bewoners ervan. De twee auteurs hebben dit onderzoek op zich genomen en hun bevindingen op schrift gesteld. Het resultaat is een fraai vormgegeven boekje over de geschiedenis van een deftig woonhuis in een klein stadje.

Het huis dateert zoals op de voorgevel vermeld staat van 1659. De Edamse belastingpachter Jan Michielszoon de Swaan heeft het laten bouwen. De naam van de eigenaar vindt men terug in de gevel, waar op de top een natuurstenen zwaan prijkt. C. Boschma-Aarnoudse wijdt in het eerste deel, dat over de bouwhistorie gaat, ook een kort stuk aan de omgeving van het pand in de periode voorafgaand aan de bouw; een leuke doorkijk naar de stedenbouwkundige ontwikkeling in vroeger tijden. Aan de hand van achttiende-eeuwse tekeningen is het vervolgens mogelijk om inzicht te krijgen in de oorspronkelijke staat van het huis. Gelukkig wordt er met het begrip 'oorspronkelijke staat' in het boek voorzichtig omgesprongen. In de loop der tijden hebben de verschillende eigenaars natuurlijk hun sporen in het gebouw achtergelaten en in het